

Богословське підґрунтя Київської революції гідності

Вступ

Американський протестантський богослов Гарвей Кокс пише: «Всі ми намагаємося жити в час стрімких змін, спираючись на статичну теологію. Оскільки слова “стрімкі соціальні зміни” найчастіше просто евфемізм “революції”, цю тезу можна сформулювати ще гостріше: ми намагаємося жити в епоху революції, не маючи теології революції. Сьогодні створення такої теології повинно стати нашим першочерговим завданням.»¹ І дійсно як сприймати християнинові свою історію в період стрімких соціальних змін? Він це переважно робить очима богослов'я воскресіння Ісуса Христа, а одночасно через призму богослов'я гріха і благодаті.²

Мир з висот

У своєму Посланні з нагоди Всесвітнього дня миру 1982 р., Папа Римський Іоанн Павло II сказав: «Християнський оптимізм, який заснований на славному хресті Христовому і подиху Святого Духа, насправді не дозволяє на ніяку ілюзію. Для християн, мир на землі це завжди виклик, через присутність гріха в серці людини».³ Хочу зауважити, що коли ми в християнському контексті говоримо про мир, то йде завжди мова про стан, який охоплює цілість людини, в тому числі її гідність і свободу. Наприклад у Літургії Йоана Золотоустого на початковій великій ектенії «“в мирі Господу помолімся” означає – в чистоті серця, без гніву, без гріха, без пристрасті. Три прохання про мир підряд – це гармонія всіх рівнів життя»⁴.

Для багатьох українців таким нетиповим викликом сягнути мир став Київський Майдан 2013-2014 років. У політичній та соціальній задушній

¹ Харвей Кокс. *Мирской град: секуляризация и урбанизация в теологическом аспекте* (Москва: Восточная література 1995), с. 114. // <http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Cox/05.php>

² René Coste. *Les fondements biblico-théologiques de la justice et de la paix. Rapport théologique demandé par la Commission italienne Justice et Paix et présenté à Rome (le 15 octobre 1982)*, с. 207 // <<http://www.nrt.be/docs/articles/1983/105-2/905-Les+fondements+biblico-th%C3%A9ologiques+de+la+justice+et+de+la+paix.pdf>>

³ *Messaggio del Santo Padre Giovanni Paolo II per la XV Giornata Mondiale della Pace 1982, La pace, dono di Dio affidato agli uomini* // <http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/messages/peace/documents/hf_jp-ii_mes_19811208_xv-world-day-for-peace.html>

⁴ Андрій Доманський. *Пояснення окремих частин Літургії* // <<http://www.livingrosary.org.ua/liturgylife/items/pojasnennja-okremix-chastin-liturgiji.html>>

кон'юнктурі Держави Україна⁵, внутрішній голос совісти, продиктований Духом, поривав тіло й душу людей різних віровизнань до спільного пошуку істини та свободи. Це для них стало можливим, між іншим, задля вже закладеного у суспільну свідомість «свідчення Церкви про Божий заклик в користь справедливості та миру»⁶. Церква не тільки проголошувала, але довгі роки працювала в тому напрямку, часто наводила своїх вірних привчатися до діалогу, реально почути іншу сторону, порозумітися, примиритися, наслідуючи в цьому поведінку пророків, Христа, апостолів, святих.⁷

Доктрина колективного спротиву агресії

В цьому короткому виступі намагатимуся визначити кілька напрямів цього свідчення Церкви, яке виходить із віри в Ісуса Христа і допомогло провести в Україні Революцію Гідності.⁸ В цій «події»⁹, ми дійсно стали свідками «намагання відповідально сприймати євангельську динаміку милосердя»¹⁰, в світі, де запанували різні види несправедливості і насилля.¹¹ Як пише французький богослов Рене Кост, настала активна фаза свого роду «християнської доктрини колективного спротиву агресії»¹² у протигагу ідеології обману й організації насильства.

Говоритиму нині про християнські основи Майдану, не відкидаючи, а інтегруючи загальнолюдські мотиви, які походять з інших філософських чи релігійних засад. Це тому, що на Майдані ми стали свідками того, як радикально імплементалися одні й ті самі цінності справедливості й миру, в одних в імені Бога, а в других – своєї совісті. Вони при цьому не відкидали зв'язок совісти із Богом християн. При цьому я переконаний, що тільки задля того, що всяка «людська совість» злилася з «Божою волею», почувся Голос Божий в серцях кожного і одночасно цілого повсталого народу, і цей Голос спричинив безконечну хвилю істини й свободи, яку ми називаємо Майдан. Бо дійсно тільки Голос Божий міг пробудити й підкріпити такий постійний рух.¹³

⁵ Юрій Макаров. *Зима динозавра. Янукович стає диктатором доісторичного зразка* ("Український Тиждень" № 50 (318) – 12 грудня 2013) // <<http://tyzhden.ua/Politics/96551>>; Валерія Бурлакова. *Заручники Влади* ("Український Тиждень" №50 (318) – 12 грудня 2013) // <<http://tyzhden.ua/Society/96559>>; Богдан Буткевич. *Деактивація. Хто і кого залякує в Україні* ("Український Тиждень" №52 (320) – 26 грудня 2013) // <<http://tyzhden.ua/Society/97783>>

⁶ René Coste. *Les fondements biblico-théologiques de la justice et de la paix*, с. 208.

⁷ René Coste. *Les fondements*, с. 197.

⁸ *Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка*. Ред. Людмила Филипович та Оксана Горкуша. (Київ: Самміт-Книга 2014), р. 656

⁹ Про Майдан як «подію» див. мою статтю: «Чи "одне хрещення" провадить до "єдиної Церкви"?» // Семінар організований Українським Християнським Академічним Товариством п. з. «Природа Церкви та важливість Хрещення як "дверей" для входження до Церкви» (Львів, 8 екуменічний соціальний тиждень, 2 жовтня 2015).

¹⁰ René Coste. *Les fondements*, с. 206.

¹¹ René Coste. *Les fondements*, с. 197.

¹² René Coste. *Les fondements*, с. 206.

¹³ «Seule la Voix de Dieu éveille un écho infini – Тільки Голос Божий пробуджує безконечне відлуння», с. 197.

Вже, німецький нео-марксистський філософ надії, Ернст Блох, писав про біблійних пророків, яких послання про правосуддя були новим революційним закликком до тотального заміщення несправедливих структур і поведень¹⁴. Пророки вчили емансиповану людину свободи вибору, яка поширюється навіть на долю, вони навчали про силу людського рішення [...] Вони зробили стрибок, що віддалить нас від Кассандри¹⁵ і попровадить від оракула Тіресія¹⁶ до Ісаї; стрибок, який також відрізнити Ізраїль від інших народів, які пасивно вірили в пророків і віщунів [...] Поведінка Кассандри, це насправді лише пасивна скарга, що дуже відрізняється від активізму, який народжується від грімкої проповіді пророків Ізраїлю».

Віддавання життя задля моральних цінностей

Біологічне життя, безумовно, є цінним добром, подарунком від Бога, і ми несемо відповідальність за нього перед Ним. Але Сотворитель нам довірив життя, щоб воно стало основою повністю людського, тобто боголюдського, існування для нас і для нашого ближнього.¹⁷ Таким є значення прислів'я латинського поета Ювенала, яке остерігало від намагання за всякий кошт спасти своє життя ціною втрати цінностей, що його чинять вартісним – «*Summun crede nefas animam praeferre pudori et propter vitam vivendi perdere causas* = Повір, що найбільшою нечестивістю є вибрати виживання замість честі та заради збереження життя втратити підстави жити»¹⁸.

Християнські мученики і герої-ідеалісти готові принести себе в жертву, щоб захистити свободу і сприяти досягненню справедливості, тобто, щоб забезпечити існування, гідне людини, бо якраз таким є закон Творця. У словах тих людей, а передусім у відданні життя задля моральних цінностей, Церква вбачає єдине свідчення цієї Правди, яка, будучи присутня вже в сотворенні, сяє у своїй повноті на обличчі Христа. «Бо ж, – пише св. Юстин, – знаємо, що послідовників учення стоїків зненавиділи й убили за те, що вони своєю

¹⁴ Там же, с. 197.

¹⁵ Закоханий у Кассандру Аполлон наділив її даром пророцтва, але коли вона зневажила любов бога, він зробив так, що її пророкуванням ніхто не вірив. Троянці не повірили, коли Кассандра провістила, що Паріс принесе лихо троянцям, що незабаром загине Троя.

¹⁶ Одисей довідався від нього про долю своєї родини і про те, чи зможе він повернутися додому.

¹⁷ Пор. Михайло Димид. *Від єднання сердець до спільної Євхаристії. Виголошено під час 7-го Єкуменічного соціального тижня.*

Семінар Українського Християнського Академічного Товариства «Пам'ять, історія, ідентичність» (Львів, Український Католицький Університет 2 жовтня 2014 р) // <<http://velychlviv.com/blog/vid-yednannya-serdets-do-spilnoyi-yevharystiyi/>>

¹⁸ Ювенал, цитований з енцикліки Івана Павла II *Veritatis Splendor* – Сяйво Істини № 94 //

<<http://catholicnews.org.ua/enciklika-ivana-pavla-ii-veritatis-splendor-syayvo-istini>>

GIUVENALE, DECIMO GIUNIO (60 ca.-140 ca.) *Satire: III, 8, cc. 83-84. „Summun crede nefas animam praeferre pudori et propter vitam vivendi perdere causas“: Satirae, VIII, c. 83-84.*

поведінкою підтвердили своє моральне вчення, спонукані насінням логосу, засіяним у всьому людському роді».¹⁹

Таким чином уважаю, що внутрішній порив, якого відчули багато християн, несвідомо віруючих чи навіть невіруючих, був викликом в ім'я Бога справедливості і милосердя: заклик до навернення, а також страшно вимогливим попередженням. І задля таких причин, говорити про Богословське підґрунтя Київської революції гідності є натуральним і легітимним.

Революція і святість

На цій революції людина набирала «смівості взяти на себе відповідальність, щоб сама заплатити за інших, і рухатися далі»²⁰. Ми мали перед собою «революціонерів любові», які «вийшли зі своєї шкаралупи, щоб дати себе іншим, вийшли зі своєї самодостатності, припинили себе жаліти, бо інші їх потребували».²¹ І тут все більше і більше ставало очевидним, як Церква старалася, щоб революція Ісуса просякнула Революцію гідності і тим самим змінювала людське серце і сповняла радості.²²

Немає отже контрасту між революцією і святістю у випадку Майдану. Більшість учасників революції любили свого ближнього і свого ворога. Це не були люди, які творили революцію для того, щоб фізично нищити загарбника, приносячи із собою сліпе протистояння та анархію. Навпаки, ці революціонери принесли радикальні зміни у суспільстві через любов, милосердя, терпеливість, порядок, гармонію. В їхній революції погляд був піднесений до Бога сотворителя із свідомим чи менш свідомим відчуттям, що Ісус єдиний визволяє. Тут спостерігалися «глибокі відносини із крайньою межею смерті», усвідомлювалася «покра як джерело всякого коректного діяння».²³ Тут визначено терен дії і стало зрозуміло, що «єдиний корінь, з якого може народитися унікально реальна реформа: це комплекс богословських чеснот віри, надії і любові.»²⁴

Хто правдиво любить когось не дозволить собі допустити несправедливість супроти люблячої особи. Хто автентично любить, не дозволить діяти несправедливості. Християнин не може залишити без влучної допомоги нікого, хто просить захистити своє життя і свободу. Це є сенс вислову блаженного Августина «несправедливість противника змушує праведника до справедливої

¹⁹ *Apologia* II, 8 // PG 6, 457-458 // <<http://www.newadvent.org/fathers/0127.htm>>

²⁰ Слуга Божий Вілгельм Джіакінта: F. Agnoli - M. Luscía - A. *Pertosa SANTI & RIVOLUZIONARI* //

<<http://www.diteloatutti.net/2015/04/13/occorrono-dei-rivoluzionari-dell-amore/>>

²¹ Слуга Божий Вілгельм Джіакінта: F. Agnoli - M. Luscía - A. *Pertosa SANTI & RIVOLUZIONARI*

²² Слуга Божий Вілгельм Джіакінта: F. Agnoli - M. Luscía - A. *Pertosa SANTI & RIVOLUZIONARI*

²³ Слуга Божий Вілгельм Джіакінта: F. Agnoli - M. Luscía - A. *Pertosa SANTI & RIVOLUZIONARI*

²⁴ Слуга Божий Вілгельм Джіакінта: F. Agnoli - M. Luscía - A. *Pertosa SANTI & RIVOLUZIONARI*

війни»²⁵. Нічого воєнного немає в такій поведінці, тільки бажання відповідально виповнити євангельську динаміку милосердя в ситуації насилля.

Воскресіння²⁶

Іоанн Павло II писав в енцикліці «*Veritatis Splendor – Сяйво Істини*»: Ісус Христос всім своїм життям виявляє, «що свобода здійснюється в любові, тобто в даруванні себе. Той, хто сказав: “Ніхто не спроможен любити більше, ніж тоді, коли він за своїх друзів своє життя віддає” (Йо. 15: 13), добровільно приймає страждання (пор. Мт. 26: 46) і, послухний Отцю, на Хресті віддає своє життя за всіх людей (пор. Фил. 2: 6-11)».²⁷ Сила і велич кожної людини – завжди воскресати в особистому і суспільному вимірах.²⁸

На Майдані «віруючі стали застосовувати Євангельські критерії, вони відкрили “новизну віри і її влади судити панівну та насаджувану культуру”. Вони освоїли науку апостола Павла, який застерігає: “Ви були колись темрявою, тепер же – світлом у Господі: поведітьтеся ж як діти світла. Плід світла є в усьому, що добре, що справедливе, та правдиве. Шукайте пильно того, що Господеві подобається. (Еф. 5: 8-10)”».²⁹

А «це, понад усе, вчинки любові (пор. Мт. 25: 31-46) і правдивої свободи, яка реалізується в самодаруванні, аж до цілковитого самовіддання, подібно до Ісуса, [...] який помер на хресті: “Будьте, отже, послідовниками Бога, як любі діти, і ходіть у любові, за прикладом Христа, що полюбив вас і видав себе за вас, як принос та жертву приємного Богові запаху” (Еф. 5: 1-2) [...] Любов, узгоджена з радикальними вимогами Євангелії, може привести віруючого до найвищого свідчення – мучеництва.»³⁰

«Про це свідчить св. Ігнатій Антіохійський, звертаючись до християн у Римі, місці його мучеництва: “Майте милосердя, брати: не стримуйте мене від життя, не бажайте, щоб я помер [...] Дозвольте мені прибути до чистого світла, туди, де буду правдивою людиною. Дозвольте мені наслідувати Страсті мого Бога”»³¹.

«Згідно з християнською вірою та вченням Церкви, “лише свобода, яка підпорядковується Правді, приводить людську особу до її правдивого добра.

²⁵ Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum. *De Civitate Dei – Про град Божий*. XIX 7; 40,2. р. 384 // «iniquitas enim partis adversae iusta bella ingerit gerenda sapienti»

²⁶ Кирило Єрусалимський, *Повчання 18-е* : «Корінь усякого доброго діла це надія на воскресіння, бо очікування нагороди скріплює душу в добрій діяльності. Тому то всякий робітник радо трудиться, коли бачить за працю заплату [...] Віра у воскресіння померлих це основа заповіді й науки Святої Католицької Церкви. Вона осередня та істотна.» // Юліан Катрій. *Перлини Східних Отців: Добрі діла*. (Нью-Йорк – 1987 р. – Рим), с. 69

²⁷ Енцикліка Івана Павла II *Veritatis Splendor – Сяйво Істини*, § 87 //

<<http://catholicnews.org.ua/enciklika-ivana-pavla-ii-veritatis-splendor-syayvo-istini>>

²⁸ Михайло і Климентія Димид. *Каміння Майдану: Воскресіння. Смерть буває різна – можна бути живим мерцем*. с. 24.

²⁹ Енцикліка Івана Павла II *Veritatis Splendor – Сяйво Істини*, § 88

³⁰ Енцикліка Івана Павла II *Veritatis Splendor – Сяйво Істини*, § 89

³¹ *Ad Romanos*, VI, 2-3 // *Patres Apostolici*. – ed. F.X. Funk, I, 260-261. Цитоване за: Енцикліка Івана Павла II *Veritatis Splendor – Сяйво Істини* № 92.

Добром особи є перебувати в правді та *чинити правду*³². Про це йде мова у посланні Павла до Галатів (5:1): “Христос нас визволив на те, щоб ми були свободні”.»³³

Це дійсно так, що починаючи з особистих змін, тобто містичної зустрічі з Богом, можемо привести і до колективних змін. Зворотне ніколи не сталося, як вся історія демонструє. Існує також неймовірна наївність, вважати, що соціальні та політичні структури могли б спочатку змінитися – це неможливо оскільки вони повністю законсервовані, і зрештою побудовані, щоб протистояти будь-яким змінам і необмежено розмножуватися, одні кризи за другими. І якщо так станеться, що насильство їх зрушить, це щоб негайно знова ввести насильство, владу, панування і т.д.³⁴

Святий Дух

Щоб відбулися реальні зміни, за словами капелана Нічної сторожі Майдану отця доктора Василя Рудейка, християнинові потрібно «завжди і виключно керуватися Святим Духом. Це Він дарує нам гідність. Апостол Павло у своїх посланнях говорить про це дуже чітко: “Ваше тіло – храм Святого Духа”. Оце є справжня позиція християнина. І якщо говорити про Майдан в Києві чи інших містах, то більшість християн вийшли туди, бо їх привів Дух Свободи. Звичайно, були і групи, які прийшли через свої політичні уявлення. Але [...] більшість із тих людей, які були на Майдані, аполітичні. Якщо вони аполітичні, що ж їх туди привело?» – запитує Рудейко.³⁵

Майдан став місцем і подією, де можна було почути Духа і побачити Його плоди.³⁶ Тут можна було позитивно відреагувати на попередження, яке книга Одкровення (2-3) звертає до семи церков Малої Азії: «Хто має вухо, нехай слухає, що Дух говорить Церквам». Чуючи, що Дух говорить на Майдані, люди доброї волі дозволяли Йому діяти. А оскільки генератор любові – Дух є коренем ехousia-сили Воскреслого,³⁸ це ставало й «присутністю і дією самого Ісуса Христа, його простягнуті руки – Він сам в силі свого воскресіння»³⁹.

³² Звернення до учасників Міжнародного конгресу морального богослов'я (10 Квітня 1986), 1 // *Insegnamenti*, IX, 1 (1986) 970 цитоване за Енцикліка Івана Павла II *Veritatis Splendor – Сяйво Істини* § 84.

³³ Енцикліка Івана Павла II *Veritatis Splendor – Сяйво Істини*, § 66

³⁴ *Theologie de la revolution ou mystification revolutionnaire* // <<http://refonderlemonde.org/theologie-de-la-revolution-ou.html>>

³⁵ Василь Рудейко. *Інтерв'ю: Спільна справа* // <http://nykodym.blogspot.com/2014/02/blog-post_2076.html>

³⁶ Gianni Colzani. *Fondamenti teologici di una chiesa missionaria. Cattolicità delle Chiese e scambio di doni* // <www.diocesisansevero.it/Documenti/Colzani.doc>

³⁷ Вт. 2: 7. 11. 17. 29; 3: 8. 13. 22.

³⁸ Мт. 28: 18.

³⁹ Karl Barth, *Kirchliche Dogmatik*, (EINER VON ZWÖLF Verlag, Zürich 1940), IV.2: § 64.4.

В такому розумінні Майдан був вкорінений в любові Божественних Осіб, і задля того не залишився лише на людському рівні.⁴⁰ Оскільки Бог є любов'ю і ця любов є сутністю Його особистого життя, свобідною і безкоштовною, теж Його ученики-люди на Майдані жили цією любов'ю, яка дає себе як сутність кожної особистості і як горизонт власного історичного свідчення. Майдан потрібно оцінювати за своїми близькими і дальшими результатами, але на сам перед як неповторну життєву християнську подію.

Для цього, на Майдані була основною не приналежність до Церкви, але членство в Христі⁴¹, бо приналежність Христові є приналежність тому, «який полюбив мене і віддав Себе за мене».⁴² Звичайно, Хрещення, яке робить нас Христовими, впроваджує нас також в Церкву; але Церква, Тіло Христове, є не що інше як спільнота тих, хто має самого Духа і живе те ж саме Євангеліє. На Майдані було ясно відчутно, що межа Церкви, визначена Духом, який діє в Церкві і через Церкву, діє за її межами, «сіє і розвиває свої дари у всіх людях і народах, направляючи Церкву, щоб виявити їх, сприяти їм і сприйняти їх через діалог».⁴³

Обладунки Савла.

Прив'язаний до Духа, майданівський рух любові в корені відрізнявся від усіх форм людської сили. Уривок Біблії з 1 Сам. 17: 38-40 може проілюструвати цю тезу краще, ніж будь-яке інше міркування. Давид вирішив боротися із Голіафом. Його вбирають в обладунок Савла, щоб краще боровся, але він змушений відповісти: «Я не можу ходити в цьому, бо не звик до цього. І скинув це все з себе». Так відправився на зустріч зі Голіафом із своєю рогаткою і «п'ятьма камінцями, взяті з потоку». Цей епізод є символом майданівського підходу; ми думаємо, що потрібно братися за завдання «людською бронєю», тобто, з грошима, ступенями, організацією, працею, зброєю [...] і тому ми в кінцевому підсумку опускаємо той факт, що місія, в першу чергу це духовне діло.⁴⁴ На Майдані «п'ять каменів і рогатка» стали любов до життя, до родини,

⁴⁰ Святе Письмо: І кожному дається виявлення Духа на користь. Одному бо Духом дається слово мудрости, а другому слово знання тим же Духом, а іншому віра тим же Духом, а іншому дари вздоровлення тим же Духом, а іншому роблення чуд, а іншому пророкування, а іншому розпізнавання духів, а тому різні мови, а іншому вияснення мов. А все оце чинить один і той Самий Дух, уділяючи кожному осібно, як Він хоче. (1 Кор. 12:7-11)

Святі Отці:

Василій Великий, Про Святого Духа, глава 15: "Через Святого Духа dokonується поворот до раю, піднесення до небесного царства, повернення до синівства. Через Нього можемо Бога звати Вітцем, можемо ставати учасниками ласки Ісуса Христа, зватися дітьми світла, брати участь у вічній прославі // Юліан Катрій. *Перлини Східних Отців: Дух Святий*. (Нью-Йорк – 1987 р. – Рим), с. 63

⁴¹ «Коли ж хтось Духа Христового не має, той йому не належить» (Рим. 8: 9).

⁴² Гал. 2: 20.

⁴³ Іван Павло II. *Місія Відкупителя*. (Львів: Місіонер. 2011) § 29

⁴⁴ Gianni Colzani. *Fondamenti teologici*, 5 // <www.diocesisansevero.it/Documenti/Colzani.doc>

до людей, до батьківщини, до людства, до опущених і милосердя щоб поширювати ці цінності.⁴⁵

І дійсно один праведний перемагає легіон неправедних!⁴⁶ Патріарх Святослав (Шевчук) так це згодом пояснював молоді: «Людина є істотою, яка у собі поєднує видимий і невидимий світ. Боротьба зі злом, боротьба за краще майбутнє є двох видів. Вона є, з одного боку, видима, де потрібно навіть життя своє віддати за свою державу, але є і невидима – духовна боротьба, духовна брань. Ніколи в історії український народ не міг перемогти ворога, якщо він найперше його не перемагав духовно. [...] І фронт цієї духовної боротьби проходить через серце кожного з нас...».⁴⁷

Добрі діла і прощення

На Майдані більшість людей розуміли, що кожний має творити добрі діла – інакше пропаде!⁴⁸ Ці слова можна розуміти в буквальному і переносному сенсі. Денис Кондюк, академічний декан Української євангельської теологічної семінарії в Пущі-Водиці, пише: «Мотив вибачення скрізь лунав. Ми можемо цього не бачити, але, мені здається, що ці заклики служителів всіх церков врятували багато життів. І та ситуація, коли один із протестуючих кинувся захищати собою “вешника”⁴⁹ від побиття палками, свідчить про те, що були люди, готові чимось жертвувати навіть заради своїх ворогів. Без Бога таке неможливо. Просто так люди не роблять подібного, це дурість для світу».⁵⁰ Слова Григорія Богослова: «ніщо бо не робить чоловіка так подібним до Бога, як добрі діла»⁵¹ перетворювалися в дійсність. Люди «ухилялися від злого та добро

⁴⁵ Gianni Colzani. *Fondamenti teologici*, 6

⁴⁶ Михайло і Климентія Димид. *Каміння Майдану*, с. 34. Святе Письмо: 15. Отже, браття, стійте й тримайтеся передань, яких ви навчилися чи то словом, чи нашим посланням. 16. Сам же Господь наш Ісус Христос і Бог Отець наш, що нас полюбив і дав у благодаті вічну потіху та добру надію... (2 до Солунян 2:15,16).

Василій Великий: 1-ша Аскетича Бесіда:

«Відбивай напади невидимих ворогів, веди боротьбу проти ворожих сил, відганяй їх перед усім від власної душі, щоб не мали до тебе доступу, а згодом від тих, що будуть до тебе прибігати, і виберуть тебе вождем у боротьбі, яких наукою збережеш від злого.» // о. Юліан Катрій. *Перлини Східних Отців: Духовна боротьба*. (Нью-Йорк – 1987 р. – Рим), с. 11

⁴⁷ «Той, хто живе у правді, завжди буде переможцем» – (Блаженніший Святослав до молоді в Зарваниці 19 липня 2014) //

<http://news.ugcc.ua/news/toy_hto_zhive_u_pravd%D1%96_zavzhdi_bude_peremozhtsem__blazhenn%D1%96shiy_svyatoslav_d_o_molod%D1%96_u_zarvanits%D1%96_71062.html>

⁴⁸ Святе Письмо: щоб ходив ти дорогою добрих, і стежки справедливих бері! Бо замешкають праведні землю, і невинні зостануться в ній, а безбожні з землі будуть вигублені, і повириваються з неї невірні! (Приповісті 2: 20-22)

Ухиляйся від злого та добре чини, шукай миру й женися за ним! (1 Петра 3: 11).

Святі Отці:

Іван Золотоуст. *Бесіда 16*, (на *Єфесян 4: 31-32*):

«Можна сказати, що не робити добра – це вже почати зло, тому що це проявляє лінивість, а лінивість це складова частина зла. Адже лінивість навчило всякого зла [...] Не робити добра – значить, робити зло.» // о. Юліан Катрій. *Перлини Східних Отців: Добрі діла* (Нью-Йорк – 1987 р. – Рим), с.69

⁴⁹ Солдат Внутрішніх Військ України.

⁵⁰ Алексей Гордеев. *Церковь на Майдане*. (Київ: Книгоноша 2015), с. 159.

⁵¹ Григорій Богослов, *Слово 14* // <http://azbyka.ru/otechnik/Grigoriy_Bogoslov/slovo/14>

чинили, шукали миру й гналися за ним!»⁵². Тут мова йде про універсальну любов, тобто теж про любов до ворога. Бо «до Царства Божого людина дійде не через сухе виконання закону», а через «приймання тих, що по інший бік барикади і переконання, що “вдовицями” можуть бути різні люди, [в тому числі і ті] які опинилися по іншій стороні Майдану».⁵³ Дійсно на Майдані лунав клич «Прощати завжди! Якщо в нашому серці не буде основного, тоді зовнішнє буде тільки видовищем, яке скоро згасне. У створеному Богом світі є певні правила гри, і ці правила – в серці кожної людини, і через це світ є добрим.»⁵⁴

Отець Василь Рудейко однак наголошує на відмінності між прощенням і забуттям. «Це різні речі, – каже він, – які люди часто ототожнюють [...] Пробачити – це пам'ятати конфлікт, який стався, [...] щоб найперше робити все зі свого боку, аби не допустити схожого конфлікту. Простити – це також означає дати винуватцю нову можливість. Бо кожен із нас своїми гріхами долучився до того, що Христа розіп'яли. Але Христос нам на хресті все простив.»⁵⁵ Для того на Майдані люди дуже часто виконували вказівку Теодора Студита: «Треба нам зважати й на те, що не так, як ми судимо, судитиме Бог у той день, бо інший суд Божий, а інший людський.»⁵⁶

Зміна системи

Все це є добрими передумовами, щоб «як Бог замінив Старий Завіт на Новий, бо він вже був недієздатний, так само людям не боятися змінювати недієздатні суспільні системи».⁵⁷ «Як християни, [майданівці] мають пробачити обман, але водночас також чітко засвідчити свою позицію – ці люди, [які обманули], мають бути позбавлені довіри. Якщо суддя виносить рішення і воно є завідома неправильним і беззаконним, не досить того аби те рішення було відкликаним. Такий «суддя» не може надалі судити! Міліції, яка покриває бандитизм, чи бездіє, бачивши беззаконня, неможливо довірити мир на наших вулицях! Мусить відбутися перезавантаження цілої системи. [...] Мир за всяку ціну – це не є відповідь християнина. Ми не повинні задовольнятися тим, що буде збережене життя, але ми будемо заганні в ярмо.»⁵⁸ Вже святий Василій Великий писав, що «Зло – це противний Божому законові ужиток з того, що Бог нам дав на добро. А навпаки, чеснота, що її Бог вимагає, – це добре вживання

⁵² пор. 1 Петра 3:11

⁵³ Михайло і Климентія Димид. *Каміння Майдану*, с. 74.

⁵⁴ Михайло і Климентія Димид. *Каміння Майдану*, с. 64.

⁵⁵ Василь Рудейко. *Інтерв'ю: Продовжуємо боротьбу* // <http://nykodym.blogspot.com/2014/03/blog-post_9494.html>

⁵⁶ Теодор Студит. *Наука 12* // о. Юліан Катрій. *Перлини Східних Отців: Судження ближніх* (Нью-Йорк – 1987 р. – Рим), с. 273

⁵⁷ Михайло і Климентія Димид. *Каміння Майдану*, с. 132.

⁵⁸ Василь Рудейко. *Інтерв'ю: Відступ від гідності неможливий* // http://nykodym.blogspot.com/2014/02/blog-post_6177.html.

Божих дарів згідно з Божою заповіддю.»⁵⁹ «Відповідь християнина – свобода понад усе. Людина створена Богом як вільна. І будь-яке поневолення, чи воно закінчується смертю, знущаннями і тортурами, а чи навіть обмеженням у вираженні думок є гріхом, переступом проти Богом даної свободи людини.»⁶⁰

Завершення

Хочу завершити свої міркування про «Богословське підґрунтя Київської революції гідності» згадавши найбільшого лютеранського теолога ХХ століття, Дітріх Бонхеффер-а, учасника антинацистського церковного опору. Коли один з його співкамерників запитав про те, як він, будучи християнином, міг бути частиною насильницького опору Гітлеру, Бонхеффер відповів: «Якщо я бачу п'яного водія, який мчить вниз по вулиці, я не буду розмірковувати про те, що моє завдання полягає в тому, щоб поховати жертв цього божевільного. Більш важливим в цей момент буде спроба вирвати кермо з його рук»⁶¹».⁶²

Намагався я нарисувати кілька основних положень і способів дії в екстремальних соціальних ситуаціях на основі Святого Письма і Традиції християнства. Маю надію, що це послужить для дальшого роздумування над створенням теології революції, для того, щоб допомогти християнам і всім людям меншими жертвами, швидше і більш по-християнському виходити із екстрених соціальних ситуацій, які досить часто стаються на всіх континентах світу.

⁵⁹ Василій Великий, *Ширші Правила, 2* // о. Юліан Катрій. *Перлини Східних Отців: Судження ближніх* (Нью-Йорк – 1987 р. – Рим)

⁶⁰ Василь Рудейко. *Інтерв'ю: Відступ від гідності неможливий*

⁶¹ Дитрих Бонхеффер. *Етика*. (Біблейско-Богословский Институт, 2013), — с. 260.

⁶² Алексей Гордеев. *Церковь на Майдане*. (Київ: Книгоноша 2015), с. 279-281. Анатолій Динисенко пише: «Важливо пам'ятати, що Бонхеффер завжди був пацифістом. Однак його пацифізм полягав не в тому, що він був проти війни. Його пацифізм висловлювався в тому, що він, будучи проти війни, всіма силами бажав зупинити війну, і саме тому боровся з тим, хто розв'язав цю саму війну. [...] Бонхеффер писав, що, уникаючи публічних зіткнень, людина знаходить притулок в приватній порядності. Це веде до того, що вона змушена замовкнути і закрити очі на несправедливість, що коється навколо нього. Позиція невтручання призводить до того, що людина не здійснює відповідальних вчинків, і репутація її залишається незаплямованою, але дається це ціною самообману. На жаль, але що б вона не робила, їй не буде спокою від думки про те, чого вона не зробила. Така людина або загине від цього неспокою, або зробиться ще більш лицемірною ніж всякий фарисей. (Дитрих Бонхеффер. *Етика*. М.: ББИ, 2013, — С. 260.)»